

Ampt Epe

oudheidkundige vereniging gemeente Epe

"A M P T E P E"

Historische Vereniging gemeente Epe

=====

Voorzitter : G.S.van Lohuizen
 Beekstraat 20, Epe
Secretariaat : G.P.ter Braak
 Stationsstraat 33, Epe
Penningmeester: W.van Meerten
 Midachten 64, Epe
 Giro: 1194015, t.n.v.
 Penn. Ampt Epe

=====

Lidmaatschap: f 5,-- per jaar

MEDEDELINGENBLAD "A M P T E P E"

April 1966, nr. 8

=====

Abonnementsprijs: voor leden der Vereniging
gratis
voor niet-leden f 0,75 p.nr.

=====

Kopie voor ons blad dient, zo mogelijk, te
voldoen aan het navolgende:

- a. getypt met regelafstand 1;
- b. tekstbreedte maximaal 11 cm;
- c. het papier aan één kant gebruikt
(dus achterzijde blanco);
- d. gebruikte bronnen vermeld.

=====

Redactieadres:
Mej.P.E.Berkhout, Sparrenlaan 12, Epe
Administratieadres: Norelbosweg 7, Epe
Giro: 902543 t.n.v. Mej.M.F.Berkhout

=====

De geschiedenis van de omgeving van Epe III

Beide vorige artikelen behandelden de belangrijkste geologische en bodemvormende processen van deze streek en zijn geschreven met het doel verklaringen te vinden op de vraag waarom de mens in de verschillende stadia van de historie, zijn activiteiten binnen bepaalde geographische grenzen heeft uitgeoefend.

We zullen zien dat er een vrij duidelijke correlatie bestaat tussen het natuurlijk milieu (de grondsoort, het klimaat, de plantengroei, de wateroverlast of het watertekort, de in het wild voorkomende dieren, de topographie van het terrein) en het optreden van de mens. We plaatsen ons, om een chronologisch overzicht te krijgen, terug in de periode van de laatste IJstijd, voor zover we na kunnen gaan, de vroegste periode van het menselijk optreden in deze streek.

Het noordelijk deel van Europa, waaronder ook ons land, was in die tijd toen de IJskap een deel van dit continent bedekte, uiteraard minder geschikt voor bewoning en zeker voor permanente bewoning, zodat in het korte "zomer" jaargetijde onze streek slechts bezocht werd door trekkende horden.

De belangrijkste activiteit van deze nomadengroepen, was het verzamelen van voedsel en deze groepjes mensen trokken dan ook verzamelend, jagend en opnemend, op het jaargetijde en de voedselverschaffende bronnen.

Deze mensen leefden lang voor de opkomst van de Mesopotamische en Egyptische culturen en zwierven in horden in deze streek rond, waar nog een arctisch klimaat heerste, tengevolge van de nabijheid van de IJskap (midden Jutland) Landbouw was in die periode nog onbekend en de natuur moest alles verschaffen wat men

nodig had, zoals voedsel, kleding, huisvesting, gereedschap en sieraden.

Het landschap zag er als volgt uit; Tijdens de lange winterperiode sneeuw, ijs en poolstormen, voorafgegaan en gevolgd door een modderig landschap, met daartussen een korte "zomerse" periode met een toendravegetatie, dat wil zeggen een schaarse begroeiing van kraaiheide, poolwilgje, wolfsklauw, korstmossen en wat dwergberkjes. Veenvormende planten kwamen nog niet voor en ook geen bomen.

Bij het terugtrekken van het ijs, ging het toendra landschap verdwijnen en maakte langzaam plaats voor bos, dat zich ging ontwikkelen. Dit begon met een begroeiing van de dwergberk, waaraan omstreeks 9000 nog de begroeiing van dennen werd toegevoegd en het berken-dennenbos ontstond. Eerst later ontwikkelden zich de loofhoutbossen.

Bij het terugtrekken van het ijs nam ook de "bewoning" van noord Europa toe, doordat het jagersvolk, gewend om onder de omstandigheden van de ijstijd te leven, van het zuidelijk "centrum" achter het terugtrekkende ijs aan naar het noorden trok.

Deze periode valt samen met het oude steentijdperk (palaeolithicum) van \pm 200.000 tot \pm 8.000, waarin de mens voor werktuigen en wapens voornamelijk gebruik maakt van steen en in onze streek op rendieren wordt gejaagd.

Wat waren dit nu voor mensen en hoe leefden deze rendierjagers, waarvan ook sporen in de omgeving van Epe zijn gevonden uit de periode welke gedateerd is op circa 12.000 à 14.000 voor Christus.

Deze jagers behoorden tot het Cro-Magnon ras, de jongste groep van een ras dat reeds 30.000 jaar terug in Z.W. Europa, vooral in Spanje en Zuid Frankrijk, woonde.

De meest noordelijke winterverblijfplaats van deze jagers waren grotten en holen in het gebergte van Midden Duitsland. In de "zomer" volgden zij de rendieren op hun trek naar de met rendiermos begroeide toendra vlakten in het noorden, om voedsel te bemachtigen. Zij kwamen jaarlijks in onze streek van begin juni tot eind augustus, want dan begonnen de sneeuwvlokken hen alweer om de oren te dwarrelen en waren ze gedwongen terug te keren naar hun winterkwartier. Als kampplaats kozen deze jagers zich vaak een terrein uit vlak bij een drinkplaats of een doorwaadbare plek in een rivier.

De mannen jaagden, vervaardigden wapens en gereedschappen. Van vuursteen werden mesjes, schrappers, pijlspitsen, boortjes enz. gemaakt. De jacht had plaats met pijl en boog, speer en harpoen. Pijlschachten werden vervaardigd uit wilgentwijgen, de bogen van het zeer schaarse dennenhout en de pezen van rendierdarm. Uit de rendierribben werden benen messen gemaakt voor de bewerking van de huiden, van rendiergewei maakte men naalden, harpoenpunten en handvaten voor messen.

De vrouwen verzamelden bessen, kruiden en slachtten de buitgemaakte dieren. Als sieraden dienden doorboorde tanden en schelpjes. Rode, witte en zwarte kleurstoffen werden gebruikt voor het beschilderen van lichaam en kleding. De vellen van de rendieren dienden voor kleding, dekking en tentdoek. Deze vellen werden bewerkt met krabbertjes van vuursteen, messen van been, priemen en naalden uit rendierhoorn en draad van reepjes huid, gedroogde vogeldarm en gespleten pezen.

Behalve op rendieren werd ook gejaagd op eenden, ganzen en sneeuwwhoenders. Toch bezaten deze mensen nog geen huisdieren, zelfs geen hond.

Het voedsel bestond uit vlees, vet, kraaiheidebessen, (het uitkauwen van) berken- en wilgenbast en de onontbeerlijke maaginhoud van de rendieren, wat bestaat uit half verteerde plantenresten, de zogenaamde toendragroente, een absoluut noodzakelijk voedingsbestanddeel voor een langdurig verblijf in deze streken.

Deze nomadengroepen kenden reeds het vuur, maar waren nog niet in staat om te koken, omdat ze de kunst om aardewerk te vervaardigen nog niet verstonden. Wel werd het vlees geroosterd.

Aan de hand van ondernomen studies is gebleken, dat deze mens nog niet, zoals in later tijden, het probleem van zichzelf is, hetgeen afgeleid wordt uit het feit dat er praktisch geen menselijke afbeeldingen vervaardigd werden, doch steeds die van dieren. Van het relatief gering aantal menselijke afbeeldingen was het de vrouw die werd afgebeeld, als symbool van de vruchtbaarheid. Typerend is dat hierbij afbeeldingen van gezichten nagenoeg ontbreken.

De geestelijke denkwijze van deze mensen wordt zeer goed weergegeven door het epos:

"Mit dem Gazellen iszt er die Krauter"

"Mit dem Vieh trinkt er an den gemeinsamen

Tranken"

"Mit dem Gewimmel des Wassers ist froh sein

Herz"

Reeds in de vroegste tijden en altijd weer heeft de mens over problemen als geboorte en dood als geheim van het leven nagedacht, zoals blijkt uit de afbeeldingen welke dikwijls een barend of een stervend dier weergeven. Overigens zijn er twee verschillende soorten van vondsten uit deze vroegste tijden, welke wijzen op een geestelijk leven, namelijk de begrafenissen en het offeren. Vooral het meegeven van verschillende voorwerpen en etenswaar aan de doden is een aanduiding, dat aangenomen werd dat men na zijn dood verder leefde.

Tegen het einde van de IJstijd zien we een verandering optreden. De afbeeldingen tonen nu mensen, die in het middelpunt van de handeling staan en waarbij de dieren meer op de achtergrond komen.

Met de klimaatsverbetering verdwijnen toendra en rendier en maken plaats voor het berken-dennenbos. De jacht vindt nu plaats op eland, oeros en edelhert.

De middelsteentijd (mesolithicum) \pm 8.000 tot \pm 2.000, doet zijn intrede, waarover een volgende keer meer.

C.Stork

Marken en buurtschappen. (vervolg) 7

En wanneer enige plaatselijke behoeften tot dusverre uit marken- of andere kassen bestreden worden, zal bij het plan van verdeling of verkoping met overleg van het plaatselijk bestuur moeten worden opgegeven op welke wijze door de te verdelen of te verkopen percelen naar gelang van hun grootte en waarde deze behoeften bij omslag zouden kunnen bestreden worden onder het toezicht van het plaatselijk bestuur."

Voorts moest het ontwerprapport door de ver-deelcommissie veertien dagen ter visie van belanghebbenden worden gelegd. Alle aanmerkingen moesten binnen drie weken na afloop van die termijn schriftelijk worden ingediend. Het plan moest dan overeenkomstig die bezwaren worden gewijzigd en weer ter visie gelegd. Na die laatste ter visie legging van drie weken kon of moest dan weer een geërfdenvergadering worden gehouden. Nam de meerderheid het aan dan werd het van de markerichter naar de Kwartierdrosst gezonden die het met commentaar naar de Landdrosst stuurde. Na advies ingewonnen te hebben bij de Commissaris van Landbouw stuurde deze het aan de Min. van Binnl. Zaken, die het weer doorzond aan Z.M. de Koning.

Bij de inzending van een onuitvoerbaar te verdelen plan of als de vergadering der geërfden het plan hadden afgestemd, dan moest er een nieuwe commissie uit de geërfden worden benoemd om een ander plan te ontwerpen. Hiermede moest uiteraard weer dezelfde procedure worden gevolgd. Werd ook dit plan om de een of andere reden niet aanvaard, dan liet de Comm. van Landbouw een plan opmaken waarin zoveel mogelijk met de verschillende bezwaren werd rekening gehouden. Het plan werd dan aan de Min. gezonden om de Kon. goedkeuring te verkrijgen waarna het volgens art. 28 moest worden uitgevoerd.

Om tegenwerking van de markebesturen te voorkomen werden in art. 29 "alle administrateurs van marken enz. gelast op hun verantwoordelijkheid tot verdeling mede te werken."

De termijnen in dit besluit gesteld zijn beslissend zegt art. 35 zo de Landdrost het noodzakelijk oordeelt kan de Min. van Binnl. Zaken op zijn voordracht de termijn verlengen.

Zolang een mark geheel of ten dele bestaan bleef moest er jaarlijks één vergadering der geërfden gehouden worden om over de verdeling te beraadslagen. Van het op deze vergadering behandelde moest de markerichter de Landdrost verslag geven.

Om latere verwarringen te voorkomen werd in art. 34 bepaald dat alle verdeelde gronden binnen een jaar door de resp. verkrijgers afgescheiden moesten worden met een sloot of wal. Wat de wegen, waterleidingen, bruggen, sluizen en derg. werken betreft die vroeger door de mark werden onderhouden, de zorg daarvoor werd aan de verkrijger der gronden opgedragen in de volgende bepalingen: Art. 35 "Op alle de voorgeschreven gronden ter cultuur uitgegeven zal moeten ontvangen en doorgelaten worden het water het welk daardoor henenvliet, diensvolgens zullen de verkrijgers ervan verplicht zijn schoubaar te

maken en te onderhouden alle waterleidingen welke door de plaatselijke of hogere politie nu of namaals zullen bevolen worden zonder aanspraak te kunnen maken op enige schadevergoeding."

Ter aanvulling op de wet van 16-4-1809 verscheen op dezelfde dag een wet bepalende de wijze van stemmen bij de marken en andere gemeenschappelijke administraties van landen en gronden. Daar men in vele marken niet bepaald wist wie gewaard waren, hadden er toen en ook in latere jaren herhaaldelijk knoeierijen plaats doordat gewaarde personen die men niet ter vergadering had opgeroepen de wettigheid van de genomen besluiten gingen betwisten. Hierdoor is in Wissel het driehoekje gelegen tussen de Wisselseweg en de Burgweg, een stukje grond van \pm 15 m², eigendom van 4 of 5 lieden. Door aankoop van zo'n hoekje was men mede eigenaar van de buurtgronden en kon dus aanspraak maken in de deling.

Over de kosten die de verdeling met zich bracht werd nog een aandeel verlangd van de eigenaren bij omslag of op andere manier, hierover kon door stemming besloten worden door $\frac{2}{3}$ meerderheid van de vergadering.

De eerste jaren na de uitvaardiging van die wetten waren te onrustig om door de toenmalige regering met kracht te worden uitgevoerd. (de franse tijd en de bevrijding ervan). Na dien deed de vraag zich gelden of de betreffende wetten wel geldig waren. De regering heeft deze vraag altijd bevestigend beantwoord. Daarentegen was de Comm., bij K.B. van 5-2-1849 No. 25 belast met het onderzoek welke wetten van franse of andere oorsprong hier te lande destijds nog van kracht waren, een andere mening toegedaan. In haar rapport aan de Koning verklaarde zij:

"De volgende verordeningen hoewel door de regering steeds nog als geldende beschouwd schijnen ons vervallen op de volgende grond:

"De inlijving bij Frankrijk en het in werking brengen der franse wetten hier te lande deden de vroegere wetgeving vervallen waar die niet uitdrukkelijk behouden werd hetgeen de franse decreeten meermalen deden. Het behouden van enkele der hier bestaande regels deed de overige vervallen."

Onder de verordeningen waarop de verklaring betrekking had, werden de wet van 16-4-1809 en het besluit van 10-5-1810 en 10-5-1811 houdende een wet betreffende de wijze van stemmen bij marken enz. begrepen. De commissie vermeldde evenwel niet welke bepalingen uitdrukkelijk door de franse regering gehandhaafd werden.

Noch de G.W. van 1814 noch die van 1815 gaven uitsluitel over de rechtstoestand der marken, toch was het aan de aandacht niet ontgaan, getuige de in 1816 vastgestelde regelementen op het bestuur ten platte lande. In een schrijven van 21-8-1817 verklaarde de Minister van Justitie niet voldoende op de hoogte te zijn van de aard en werkring der marken en verzocht om inlichtingen. Deze waren vrij oppervlakkig en kwamen op het volgende neer: "Het platte land is van oudsher geheel verdeeld in ringen, marken genaamd. Binnen zulk een ring gelegen gronden worden door een aantal personen, de z.g. geërfden of erfgenamen, mandelig bezeten. Ten alle tijde droegen de erfgenamen zorg voor het onderhoud der bruggen, duikers en wegen in hun marken; de kosten daarvoor werden door de vergadering der geërfden omgeslagen over de landerijen. Onder de heersende wetgeving was er echter bij weigering om deze omslagen te betalen geen dwangmiddel, de meesten betaalden dus niet en de genoemde werken vervielen tot groot nadeel van de landbouw.

De taak der markbesturen kwam dus grotendeels met die van polderbesturen overeen en de behoefte om dwangmiddelen toe te passen met name die van parate executie bestond bij de markbesturen even goed als bij de polderbesturen. Bovendien was het een recht dat de marken sinds onheugelijke tijden hadden uitgeoefend en daar volgens het Regl. op het Bestuur ten plattelande het beheer der marken op de oude voet was gehandhaafd bestond er volgens G.S. (Overijssel) geen bezwaar deze bevoegdheid uitdrukkelijk te erkennen."

Het gelukte niet de Minister te overtuigen. Indien de marken in hun oude staat zouden worden hersteld zou dit betekenen het toekennen van rechtsmacht en het recht om verordeningen te maken. Dit kon bij de bestaande orde van zaken niet, daar een derg. macht alleen aan de provinciale en plaatselijke besturen was toegekend. Onder de vroegere wetgeving had dit plaats kunnen vinden, na de invoering van de grondwet was dit niet meer mogelijk. Hadden die markebesturen zich in de loop der tijden enig gezag aangematigd, dan waren zij derhalve beschouwd geworden als een tak van het inwendige huiselijk bestuur en had men hoogstwaarschijnlijk enige onderwerpen van het openbaar belang aan hun zorg en behartiging overgelaten. Er schoot voor de markebesturen geen andere taak over dan de zorg voor de privaatrechtelijke belangen van de marken, wat zich beperkte tot het gewone beheer.

F.Zandstra

SCHOOLMEESTER ZIJN EN WORDEN IN HET JAAR 1751

Grepen uit een

"Classicaal Hand-Boekjen. Uyt last des E Classis van NederVeluwe en op des zelfs kosten Verzameld en in Druk gegeven. Door Petrus Wynstok

Predikant te Harderwyk. Uitgegeven by Johan Moojen, Staats-Drukker en Boekverkoper in de Bruggestraat, 1751, te=Harderwyk= Cap I Van de qualiteyten en bequaamheden der schoolmeesters.

2 Die gene die daartoe worden aangesteld, zullen alvorens sy in de bedieninge treden, moeten worden geexamineert nopends hare bequaamheid door de Classe waaronder de plaatsen resorteren.

3 Welke bequaamheid onder anderen daar in bestaat, datse promptelyk kunnen leesen, zoo gedrukte boeken als geschreven brieven, mitsgaders een goede hand schryven, de Psalmen Davids singen, ter noodruft rekenen, dat sy ook vrome, godzalige lieden zyn in de fundamenten der Christelyke Religie wel ervaren.

Sy moeten teykenen de Formulieren van Eenig-
heyd der Gereformeerde kerken.

Die schoolmeesters zyn, en zullen niet mogen tappen, gelagen zetten, middelen pachten buyten of binnen hare plaatsen.

zullen ook niet een gehele lesse van de schole
mogen afblyven, noch ten halve daar afgaan om enige affairen te verrichten.

De scholen zullen 's morgens met het morgen-
gebed beginnen, des middags uitgaande met het gebed vóór den eeten. Des namiddag beginnen met het gebed nà den eeten, en des avonds met het Avondgebed geëyndigt worden.

Het school-houden zal het gehele jaar door, zes
dagen in de weeke moeten waargenomen worden, zowel des zomers als des winters, des zomers van 8 tot 11 uren voor de middag, naa de middag van eenen tot vieren.

Iedere scholier zal hy alle voormiddag tweemaal
afhoren, en eens tonen zoo ook des namiddags- sy zullen ook hare kinderen twee halve dagen in de weke des namiddags speeldagen geven, en niet meer.

Zullen de schoolmeesters in 't onderwyzen voornamelijk letten dat de fundamenten van het spelden wel gelegd, eer de kinderen tot het lezen komen. Dat se ook gewennen distinct te lezen, en nuw en dan door een prys tot naarstigheyd opwekken.

De schoolmeesters zullen ook sorge drage dat de Scholieren die van de Gereformeerde religie zyn, neerstig tot den publicquen Godsdienst komen, ende met behoorlyke attentie de predicatie aanhoren.

Sy zullen de school-disipline met plak en roede zoo gebruyken, dat alle fouten en misslagen der jeugd, met discretie tot verbeteringe sonder oogluykinge, gestraft worden, opdat door al te grote slappigheyd, het schuldig ontsage tot den Schoolmeester, of door al te grote hardigheid, de lust tot leeren by de kinderen niet vermindert worde.

De schoolmeesters krygende knechtken en meyskens ter school, zullen daartoe, bequame plaatsen hebben, om van malkandern gescheyden te blyven.

En zal den schoolmeester alvorens by den predikant vernemen, wat Psalm hy voor en na de Predikatie zal singen, en pertinentelyk aantekenen, en ook voor de Predikatie eenige Capitelen uyt de H. Schriftuur de Gemeynthe voorlesen, mitsgaders de Vyf hoofdstukken der Christelyke Religie, daar naa den Bybel op den Predikstoel leggen, en naa de Predikatie in een bewaarde plaatse brengen.

Zullen ook de schoolmeesters onder de Predikatie, niet uit de kerk mogen gaan, noch binnen of buyten Dorps, ende eenig deel harers diensten versuymen, waaromme de luyden, die iets hebben aan te teekenen, tydelyk voor de Predikatie by haar zullen laten komen.

Tractementen en Emolumenten.

En om de schoolmeesters, in dit eerlyk werk te verwakkeren, zoo zullen sy daarvoor genieten hare geordoneerde Tractementen. Sy zullen ook van iedere scholier ter maand tot schoolgeld genieten volgens gewoonte ter plaats, 't welk op zyn tyd, zonder tegenspreken betaald zal worden. Ouders wier kinderen 4 of 5 dagen ter school gingen en weder thuis bleven zullen nogtans voor de volle maand betalen.

Sy zullen een bekwame woninge genieten, de baten van het leren der arme kinderen, welke geen middelen hebben, om Gods wille zullen leren, ontvangen.

Sy zullen ook voor het luyden over doden ontvangen gelyk het behoort.

Indien ouders het schoolgeld weygeren, zal de schoolmeester zyn recht by den rechter of den kerkeraad verzoeken.

P.s. alzo slechts een uittreksel, van wat een schoolmeester in die dagen, weten en doen moest, ook in Epe en omgeving. Er wordt wel eens een loopje genomen met de schoolmeesters van toen, en met hun plak, maar waarschijnlijk hadden ze het moeilijker dan de schoolmeesters van nu.

L.Keyzer de Speulbrink Vaassen

Duel op de Eper Kermis.

Op Eper kermis van het jaar 1769 (zondag 1 oct) wordt er zo tegen één uur bij de schout van Epe, Gerhardus Palm aan de deur geklopt. Er staat een man op de stoep die zich bekend maakt als Hendrick van Hasselt uit Hattem, en aangifte doet van zijn niet alledaagse belevnissen. Op de weg tussen Epe en Wissel is hij lastig gevallen door de Amptsdiender en vilder van Epe en nog een vreemde diender, "aanhebbende een groene rock met roode opslagen".

Beide heren hebben hem eerst met stokken geslagen en daarna zijn zakken gevisiteerd. De buit zal wel tegengevallen zijn, want v. Hasselt vertelt dat hem een slaapmuts en een mes afgenomen is welke voorwerpen de beide dienders onder elkaar verdeeld hebben. Palm draagt van Hasselt op om terug te gaan en de dienders namens hem te zeggen dat zij onverwijld bij hem moeten komen, waarna Hendrick weer in de richting van Wissel verdwijnt. De schout verwacht hem blijkbaar de eerste uren niet terug want hij gaat ten minste tegen twee uur ter kerke. Lang wordt hij daar niet met rust gelaten, want na een half uur krijgt hij bericht dat zijn aanwezigheid thuis wordt verlangd. Daar treft hij voor de deur een klein gezelschap aan bestaande uit zijn zoon, genaamd Christiaan, Ferdinand, Lodewijk Palm, de al eerder vermelde Hendrick van Hasselt, de Eper Amptsdienaar Hendrik Esmeijer, terwijl als laatste zich bekend maakt Willem Hendrik Wijnbelt, Amptsdienaar van Wilsum, drostamt IJsselmuiden, in de wandeling Jan Mantjes genaamd en zwager van Hendrik Esmeijer. Voor het opnemen van een schriftelijke verklaring neemt de schout als eerste Hendrick van Hasselt mee naar binnen, terwijl zijn zoon de beide dienders aan de deur bezig houdt. Dit blijkt echter niet in goede harmonie te gaan, want na korte tijd komt de zoon Christiaan de kamer binnen met een zware houw aan de linkerzijde van het hoofd, "waaraan hij geweldig bloeijde", zeggende: "daar hout mij dien vreemden diender soo moordadigh met een sabel of hartsvanger in het hoofd". Wanneer de schout dit ziet haast hij zich naar buiten om de schuldige te arresteren, doch dit levert nogal de nodige moeilijkheden op, want buiten treft hij Jan Mantjes aan die op zijn arrestatiepoging reageert met het trekken van zijn zijd-

geweer en dit noodzaakt de schout naar zijn degen te grijpen. De Wilsummer diender attackeert met felle slagen en de schout moet al zijn behendigheid aanwenden om zich hiertegen te verweren, maar opeens ziet hij zijn kans, duikt onder de sabel van zijn aanvaller door en grijpt hem bij de keel. Mantjes weet hem tot struikelen te brengen, zodat beiden op de grond terechtkomen. De schout roept om hulp en ziet kans zijn vangst nog vast te houden. Nu treedt de persoon van Hendrik Esmeijer voor het voetlicht. De schout die meent dat er nu flinke hulp voor hem komt opdagen wordt echter bitter teleurgesteld want Esmeijer blijkt meer op de hand van zijn zwager te zijn, hij maakt de handen van de schout los zeggende "O mijn Heer laat los". Jan Mantjes maakt dankbaar gebruik van dit intermezzo en neemt haastig de benen. De schout doet nog wel pogingen de vluchteling in te halen, maar Jan kan "geweldig sterk loopen" en Gerhardus geeft de achtervolging dan ook maar op. Thuis gekomen laat hij zijn paard zadelen, ordonneert van Laar, de onderscholt naar het huis van Hendrik Esmeijer te gaan om te zien of de vreemde diender zich daar soms ophoudt en gaat zelf daarheen. De man met groene rock en roode opslagen is hun echter al voorgeweest, hij heeft zijn paard dat hij daar had staan al opgehaald en is bereids vertrokken. De arrestatie van Hendrik Esmeijer zal wel een schrale troost geweest zijn. Gelukkig is de hoofdwond van 's Schoutenzoon niet dodelijk geweest, de chirurgijn maakt een rapport van de aard en gevolgen van de slag op "de harsenpanne". Voor de Eper Amptsdienaar heeft deze zaak verstrekkende gevolgen. Uit een drietal verhoren blijkt dat hij 40 jaar oud is, geboren in Wijhe, vrouw en zes kinderen heeft, en na vier jaar in Wijhe diender te zijn geweest nu alweer een 14 á 15 jaar in Epe werkzaam is.

Hij geeft zijn zwager de schuld van de kwestie met Hendrik van Hasselt en zegt dat de zoon van de schout "zoo veel te commanderen heeft als de schout selfs en dat denselve al- tijt soo forsch tegen iedereen is, waarom hij ook in 't Ampt zeer gehaat is". Of dit laatste waar is blijkt niet, het feit dat niemand de schout te hulp gekomen is en Jan Mantjes ongehinderd de benen kon nemen geeft misschien te denken, en wijst allicht niet op grote populariteit van vader en zoon. Voor Hendrik Esmeijer betekent deze zaak echter het einde van zijn carrière. De uitspraak van het Hof van Gelderland van 15 maart 1770 laat hieraan geen twijfel bestaan: Wegens begane verregaande nalatigheid in zijn officie en andere euvelheden, gelet op de gesteldheid van zijn persoon als sijnde swaar gebroken. Voor agt dagen te water en brood gecondemneert en voor altoos inhabil verklaart om de functie van Amptsdienaer in dese provincie te kunnen bekleeden.

W. Terwel

Een oud smalspoor tramwagentje te Nunspeet

Bij het rondspeuren naar de herkomst van dit wagentje bij personen, die mogelijk inlichtingen zouden kunnen geven, kwam de vraag ook bij mij terecht en vanzelfsprekend leg ik hem in ons Mededelingenblad voor. Het zal onze kring zeker interesseren. Wie kan de vrager, schrijver van de hier volgende, aan mij gerichte brief, er meer over vertellen? (s.v.p. rechtstreeks aan zijn adres) en wil dit óók wel in ons volgend nummer (+ sept.-okt.'66) mededelen?

Hooggeachte Mejuffrouw Berkhout,

Bij de stadsbibliotheek in Deventer was men zo vriendelijk mij Uw adres te verstrekken, moge-

lijk zoudt U ons kunnen helpen. Ruim twee jaar geleden ontdekte ik bij de familie Simon Thomas te Nunspeet een oud smalspoor tramwagentje, het is de bedoeling dit te restaureren voor opstelling in het trammuseum dat in oprichting is. In samenwerking met Prof. Duparc te Delft ben ik bezig de herkomst van dit wagentje na te gaan, hetgeen op zeer veel moeilijkheden stuit. Het wagentje wordt geschat op een ouderdom van zeker 80 jaar, het is ook zeer waarschijnlijk niet voor paardetractie gebouwd maar voor stoomtractie. Zekerheid hebben we over het onderstaande. Het werd particulier gebruikt door de Heer van Vloten die op het RONDE HUIS in Nunspeet woonde op een lijntje dat van het station Nunspeet naar zijn huis liep zich hier splitste in een langs de Mythsthee naar de Vennen en een richting Vierhouten. 2 K.m. noord van het station Nunspeet bestond een zijspoor van de lijn naar Zwolle wel genaamd "Kijkuit", aangelegd in 1878, waarvandaan een smalspoorlijn liep richting Tongeren, gedeeltelijk nog tot 1917 in gebruik daarna bij gedeelten opgebroken. Een spoor waarvan verder niets bekend is liep van Hierden richting Zuiderzee-Mariahoeve. Van een zijspoor bij Hulshorst, het Bosspoor, liep ook een smalspoorlijn.

Ik ben op verschillende plaatsen op onderzoek uit geweest en gesprekken erover gehad met oude mensen, in het kort komen ze erop neer dat de Burgemeester van Nunspeet, E. Weerds, plannen heeft gehad en ze (gedeeltelijk) ook heeft uitgevoerd, een smalspoornet te bouwen dat van Epe liep tot de Zuiderseekust en later, dus 1878, naar Kijkuit, benevens een nooit gebouwde lijn van Epe via het veer bij Wijhe naar Zwolle. De lijntjes bij Nunspeet zouden hier dus restanten van kunnen zijn. Het bewuste wagentje zou dan van dit net

afkomstig zijn, volgens zegslieden zou het in de negentiger jaren geweest zijn dat voor het laatst treintjes Nunspeet-Epe hebben gelopen. In de archieven van de Centraal Spoor wordt in verband met Nunspeet enige malen genoemd "Jurriaanse Spoor" waarschijnlijk wordt hiermede het bedoelde lijntje naar Epe bedoeld. Van latere tijd moet een lijntje zijn geweest dat liep van Emst naar Vierhouten. Het gevonden rijtuigje, geschikt voor 8 personen, is in zijn soort een unicum, in voormalig O. Indië werden ze wel op suikerplantages gebruikt voor inspectie, in het buitenland op houtafvoerbanen voor inspectie en jacht, (Waldbahnen-routes Vicinaux) deze laatste naam wordt ook op enkele kaarten van de Veluwe gebruikt.

Mocht U ons hierover inlichtingen kunnen verstrekken dan zullen we het zeer op prijs stellen, iedere aanwijzing, hoe schijnbaar gering. ook, kan het onderzoek weer wat verder helpen.

Hoogachtend, Joh.W.Montenberg

Oxerweg 20 Joppe (Gld.)
tel. 05759 - 1450

De Autobussen

Zo veel ruchtbaarheid gegeven werd aan plannen tot oprichting van een spoor- of tramweg, zo geruisloos ging het met het instellen van een busdienst. In de Eper Courant van zaterdag 21 april 1923 lazen wij, dat met ingang van maandag 30 april 1923 een busdienst geopend werd van Epe naar Apeldoorn. Aanvankelijk was het een 2 uursdienst. Veel comfort gaf de bus niet, zoals een foto in Veluws Nieuws van vrijdag 19 april 1963 ons laat zien van een van de eerste bussen van de V.A.D. die op de Veluwe reden. De prijzen waren voor die tijd zeer hoog.

Men betaalde voor een retour Epe-Apeldoorn f 0.90. Het duurt echter tot oktober 1924, dat deze prijs drastisch verlaagd werd tot f 0,60.

Het duurt tot oktober 1930, dat aan de firma Brummelkamp & van Dijk vergunning werd verleend tot het exploiteren van de lijn Epe-Zwolle. Ook toen waren de prijzen zeer aan de hoge kant, men betaalde voor een enkele reis Epe-Zwolle f 0,65, en voor een enkele reis Epe-Heerde f 0,25.

Een vlugge verbinding was het toen nog niet. Op 25/4/1931 werd aangekondigd, dat de 2 uursdienst op de lijn Epe-Apeldoorn veranderd zal worden in een uurdienst, terwijl de rijtijd teruggebracht zal worden tot 40 minuten. De trein legt de afstand echter af in 21 minuten. Thans doet de bus over deze afstand 29 minuten.

Nadat de Ned. Spoorwegen in 1927 bij sanering van de chaos, die er bestond bij de diverse autobusdiensten in den lande, bij de regering er sterk op hadden aangedrongen geen concessie te verlenen voor exploitatie van diensten op het traject Apeldoorn-Zwolle, hernieuwde zij in 1933 hun aanval op deze diensten, daar de verleende concessies met ingang van 1 januari 1935 eindigden, met het argument, dat de N.S. met een uur dienst in beide richtingen ruimschoots voorzagen in de behoefte aan het streekvervoer. Daarbij wezen zij, dat de weg Apeldoorn-Zwolle parallel liep met de spoorweg en het centrum der dorpen tot het betrokken station hoogstens 1 k.m. bedroeg.

Het Gemeentebestuur richt zich thans met een request tot Ged. Staten van Gelderland, dat de opmerking van de N.S. wel juist is met betrekking tot de afstand der stations, doch wijst er op, dat de weg Epe-Apeldoorn in feite een lange straat is, waarbij de huizen hoogstens 100 m. van elkaar verwijderd zijn. Als bewijs, dat de bussen in een behoefte voorzien, wijst zij er op, dat wekelijks 4 à 5000 personen op de lijn Epe-Apeldoorn

vervoerd worden. Van nu af gaat het crescendo met de ontwikkeling der busverbindingen. 16/6/1934 Wordt de busdienst Deventer-Epe-Nunspeet geopend, waarbij gedurende de zomermaanden 3 x daags een doorgaande verbinding op Harderwijk. Toekomstplannen uit 1908 gingen thans eindelijk in vervulling.

Oktober 1935 start de lijn Epe-Oene-Veessen-Vorchten-Hatter-Zwolle met 2 ritten per dag, uitgezonderd zon- en feestdagen. Dit is met recht een snelverbinding, daar de afstand in 55 minuten wordt afgelegd. Epe-Zwolle wordt heden in 43 minuten gereden.

Maart 1939 zijn de bussen volwaardige verbindingen. Epe-Apeldoorn wordt een half uur dienst, terwijl de trein een uur dienst onderhoudt, zodat de communicatie niet onderdoet voor die van de grote steden met hun buitenwijken, en zij de vergelijking glansrijk kunnen doorstaan.

D.A.Smit

(Slot: "Geef ons, onze spoorweg terug).

Vrijheid Gelijkheid en Broederschap

Wat deze woorden in feite betekenden, en met name het eerste woord, ondervond men ook ten plattelande, en zelfs in het landelijke Epe werd men al in het begin van de Betaafse Republiek gewaar dat er met de verordeningen van de bezetter niet te spotten viel. Op welke wijze dit gebeurde leert ons het volgende relaas waarvoor wij ons verplaatsen naar het jaar 1795 en op dinsdag de 23e juni een bezoek brengen aan "Het Vossenbroek" onder Epe. Op dit goed, bezit van de wed. Alphers en in pacht gebruikt door Hendrik Arends, wordt gras verpacht door de secretaris Nic. Vorster. Bij dit belangrijke gebeuren komt ook een schoonzoon van de eigenaresse, de oud-burgemeester van

Elburg, Th. Vos Gzn., een kijkje nemen. De ex-burgervader heeft daar z'n ogen blijkbaar goed de kost gegeven, want hij constateert dat de secretaris aan iemand een dubbeltje te veel heeft uitbetaald voor hooggeld. Wanneer hij deze geluksvogel eens goed bekijkt ziet hij dat die persoon zo-
 waar een oranjelint aan zijn hoed heeft, iets wat hij omdat dit verboden is sterk afkeurt. Als hij nader informeert naar de indentiteit van deze Oranjeklant, vertelt men hem dat het Hendrik Butenhuus is, in de wandeling genaamd "De Krakke", iemand die alles durft te ondernemen, en ten bewijze hiervan wordt meegedeeld dat hij, toen de Engelsen in Epe in retraite waren deze wel aangedurfd heeft en zelfs met andere ingezetenen de wacht heeft gehouden aan het huis van den "repressant" Gerrit van Zuuk.

Wie was nu deze Hendrik Butenhuus? Hendrik is papiermakersknecht te Emst, is 40 jaar oud en getrouwd met Geesjen Jansen Smit, terwijl hij woont aan de Emsterenck. Vroeger heeft hij boerenwerk gedaan, is in dienst geweest en heeft deze een jaar of tien geleden weer verlaten. Ook nog gewerkt in Groningen en Apeldoorn. Van zijn kinderen werken een zoon van 18 en een dochter van 16 jaar op de papiermolens van Andries en Teunis Bomhof (Smallertmolens). Zijn gezondheid is niet 100% want hij heeft een zwak en aandoenlijk zenuwgestel en lijdt aan vallende ziekte. Ook materieel is het hem de laatste tijd niet voor de wind gegaan, want de afgelopen winter, daags nadat de Engelsen Epe hebben verlaten, is zijn huis afgebrand. Hij heeft daarom toestemming gekregen in het Ampt wat op te halen, de woning is echter nog niet klaar. Tot zover onze hoofdpersoon. De zaak met het oranjelint zit de autoriteiten nogal hoog, maar met de getuigenverklaringen wil het niet zo erg vlotten. De meesten verklaren helemaal geen lint gezien te hebben,

terwijl anderen het hebben over hoogrood, of meer rood dan oranje. Er zijn echter nog meer mogelijkheden. Bij de wederopbouw van zijn afgebrande woning heeft "de Krakke" nogal ijverig rondgespeurd in zijn omgeving naar mogelijke bouwmaterialen en hierbij heeft hij het een en ander bij elkaar gesjouwd dat anderen toebehoorde, en wat is er nu gemakkelijker dan deze twee zaken te combineren, en dan nu meer aandacht te besteden aan eventuele diefstallen want hier speelde vanzelf niet zo erg mee of de getuigen Oranjegezind waren of niet. Dit lukt dan ook beter. Men scharrelt de hele buurt af naar personen die Hendrik bij zijn inzameling van bouwmaterialen gezien hebben, en zelfs de 12-jarige Gerharda Herinks, die bij haar grootouders "in de Stroete" woont wordt gehoord. Dat Hendrik ook wel met gebruikte materialen tevreden was leert ons de verklaring van het volgende drietal, te weten Jan Jacobs van Laar, Hendrik Martens en Wichman Martens, oud resp. 30, 30 en 20 jaar. Zij zijn daags voor het erfhuis bij Gerrit Lucas, op requisitie van de Franssen, naar het Loo geweest. Het is hierbij nog al laat geworden want het loopt al tegen 12 uur als ons trio door de Achterenk komt. Daar staat een oud en vervallen huisje, waar Aaltje Helmigs in gewoond heeft, en daar ze menen lawaai in de bouwval te horen, gaan ze eens een kijkje nemen en storen hier "de Krakke" die bezig is met een touw een gebint aan de grond te krijgen.....

Ook Hendrik Lamberts Stegeman, die aan de Emsterenck woont op een boerderij van van Isendoorn heeft Hendrik gezien met een kruiwagen met twee houten erop, en hij heeft nog wel tegen hem gezegd: "Hendrik het gaat al te grof, gij kunt U immers wel redden", waarop Hendrik geantwoord zou hebben "er staan nog wel meer

bomen waar het gewas uit is". Voor zijn berechting dient "de Krakke" te worden overgebracht naar 's Hoves gevangenis te Arnhem. Uit een verklaring van 11 juli blijkt de samenstelling van het begeleidend convooi. Behalve de onderscholt en amptsdienaars Joh. van der Velde en Coenraad van Peters, namen ook Aart Wagenaar, Gerrit Evers en Hendrik van Lohuizen aan deze expeditie deel. "De Krakke" was echter mak als een schaap, hij had zich alleen beklagd over burgemeester Vos "de Olymulder" die hem dit had aangedaan, "en doen hadde beginnen te schrijven". Bij zijn verhoren verklaart Hendrik van geen oranjelint te weten, hij weet ook niet wie het erop gedaan zou kunnen hebben. Hij vertelt dat hij met de zelfde hoed op zelfs onlangs met de Fransen naar het Loo is geweest om de weg te wijzen. Later zegt hij dat het ook zijn oude hoed geweest kan zijn. Met nadruk wordt Hendrik op zijn wanddaad, het dragen van oranje, gewezen. "De Krakke" zegt dat het hem niet bekend was dat dit verboden was, maar dit excuus gaat niet op. Men maakt de arrestant attent op de publicatie van 24 maart 1795 door het Provinciaal college van Politie en Financien, die door de secretaris op de Quickborn is voorgelezen en waaruit blijkt dat op deze overtreding de straf staat van geeseling, vijfjarig confinement en verbanning voor het leven. Bovendien wijst men hem nog op de zaak met een zekere Willem, knecht van Andries Bomhof, die in het voorjaar op het erfhuis van Lambert Jans aan de Emsterenck, Oranje Boven heeft geroepen, deze heeft lang vastgezeten en is, omdat de publicatie er toen nog niet was, met een goed rapprement ontslagen. Wat zijn diefstallen aangaat geeft Hendrik toe in het vervallen huisje aan de Achterenck bij lichte maan bezig te zijn geweest hier een krom hout uit te breken, maar dat hij daar toen gestoord werd. Van de boom die hij bij

Stegeman omgehakt had en waarvoor deze hem geen permissie had gegeven, vertelt "de Krakke" dat de boom "eenigzints dorre was omdat daar een paard tegengevallen was". Op 9 oktober 1795 komt de uitspraak van het Hof. Ook hier blijkt de schrijver nog al onder de indruk van het feit dat Hendrik het gewaagd had met oranje op te lopen. De sententie vermeldt n.l. "weegens 't draage van Orangelinten gecondemneert tot 20 jaar confinement en bannissement" terwijl nadien de woorden "en dieverijen" werden bijgevoegd. Hiermee verdwijnt Hendrik de Krakke vooreerst uit ons gezichtsveld, maar niet voorgoed. Het duurt evenwel tot het jaar 1808 voordat Hendrik weer in de publieke belangstelling komt. In de nacht van 14 op 15 april wordt er dan n.l. ingebroken in de papiermolen van Sebus Sevenhuysen te Apeldoorn. Bij hun speurtocht naar eventuele daders stuit de justitie ook op de meesterknecht van Arnoldus van Houten, papiermaker te Beekbergen. Deze functie wordt daar dan uitgeoefend door onze vriend Hendrik Buytenhuys, en in een verklaring van 24 september geeft hij zijn belevenissen: Een jaar of drie geleden heeft men hem uit de gevangenis ontslagen. Van blijdschap heeft hij toen echter niet begrepen dat zijn bannissement nog van kracht was en hij niet in de provincie mocht blijven. Hij heeft dan gewerkt te Renkum, Boxtel en Zaandam en uiteindelijk in Apeldoorn. Met de diefstal blijkt Hendrik niets uitstaande te hebben, maar de overtreding van het bannissement laat men niet over zijn kant gaan. Het Hof veroordeelt "De Krakke" dan ook op 20 december 1808 tot vier jaar confinement en verbanning voor al zijn leven uit de provincie van Gelderland.

W. Terwel

Inhoud

	blz.
De geschiedenis van de omgeving van Epe, III, door C.Stork	2
Marken en buurtschappen (vervolg) 7 door F.Zandstra	6
Schoolmeester zijn en worden in het jaar 1751 door L.Keyzer	10
Duel op Eper Kermis door W.Terwel	13
Een oud smalspoor tramwagentje te Nunspeet door Joh.W.Montenberg	16
De autobussen, door D.A.Smit	18
Vrijheid Gelijkheid en Broederschap door W.Terwel	20

